

Fra Vust sogn i svundne tider

Af JENS ROLIGHED

PÅ ET GEOLOGISK KORT ser man, at Vust forhen har været en af de nordjyske øer, der forlængst er kommet med i Den nørrejske Ø, og i ølisten til kong Valdemar Sejrs jordebog 1231 nævnes Vust som en ø, hvorpå der var et kongeligt hus. Vust er et af de sogne, der strækker sig fra hav til fjord, eller det nåede forhen i syd hen til Bygholm Vejle, der efter 1861 er blevet inddæmmet, en del af vejen er Lund Fjord, der nu ligger som en sø vest for Vust by.

Om oldtidsbebyggelse vidner fundene i strandgrusaflejringer af knogler af heste og tamokser af de racer, der anvendtes i bronzealderen. Og minder fra tiden er de 18 gravhøje og en 60 meter lang række af oprejste sten, der udgår fra en af disse høje. Ved Ellidsbøl er der en ødelagt langdysse samt en runddysse, og den mærkelige Troldsting-boplads strækker sig ind i sognet.

I egnen har man tænkt sig, at navnet Vust havde noget med vadested eller det våde at gøre. Skulle man over til nabosognet mod vest, kørte man efter mærker gennem det lavvandede sted, hvor vandet dog til tider kunne stige, så det gik ind i vognen. Vovud eller vuust sagde man, når man kørte gennem fjordvandet for at nå land på den modsatte side og sagde så: Kør op eller Kærup, når man skulle køre i land, således skulle de to bynavne være fremkommet. 1231 skreves ønavnet Vrst, i 1465 er det forandret til Wost, og nyere sproglige undersøgelser giver til resultat, at Vust kan være: "fugtigt område".

"A er fra U.st", siger de indfødte og udtaler ikke ordet med V, men de synes at bøde på det, når de kommer til nabobyen Ullerup, som de udtaler Vullerup. En skelsten stod forhen ved den gamle kongevej, der gik 300 meter længere nordpaa end nuværende hovedvej 11; stenen havde plads, hvor kongevejen gik ind i Vust sogn i nærheden af, hvor Svånborgvejen (Svanborgvejen) og Sekkelund-søvejen gik fra kongevejen. Skelstens indskrift var Vuust, i ældre tider gik fjorden ved højvande helt op til kongevejen, men stenen er nu flyttet hen til vejen, der ved Mosehuset mellem Bolbjergvej (Prinsensvej) og Mølbæk går fra hovedvejen. Da Thisted-Fjerritslev jernbane i 1904 åbnedes, stod også Vust st. med bogstaverne: Vuust, vel for at give navnet den rette klang, så det ikke blev udtalt som vust, der jo er jysk udtryk for noget spiseligt.

Af andre navne kan nævnes Blegsted, hvis forled nok kommer af blik eller glimt. Det skal have været en gård, hvor de i sin tid havde 8 spand heste; men sandflugten dækkede markerne til. Engang under en storm blæste så meget sand bort, at der afdækkedes sten, der viste, hvor gårdens bygninger tidligere har ligget. Blegsted, hvortil hørte store områder ved Bolbjerg, var forhen fæstegård under Kjølbygård i Thy. Vest for Blegsted ligger Skrandelborg Mark.

Fra den senere middelalder stammer bynavnet Ellidsbøl. Første led i ordet er vel personnavnet Elef (norsk: Eilif), og sidste led har tilknytning til bosted. Vust Rimme har navn efter omgivelserne. Fjordrimme er randen, hvortil vandet i fjorden når ved jævn vandstand. En rimme er en lang, bred vold af sand eller sten og kan også betegne klitbakker eller bølgeformige forhøjninger.

Nogle huse hedder Sylt, de ligger på fugtig grund ved stranden. I nærheden deraf træffer man Gammel Æst, der er betegelse for enden af en mark.

Sognet består desuden af Holme, Kæret, Pokær, Brødløs, Gisholm, Rugholm, Rykind, Svanborg Mark, Stenbjerg, Rånkholm, Barkær, Bredkær og Røges Bakker. Af gårde kan nævnes: Mølbæk, Ny Rykind, Kirkensgård, Nørhave, Sønderhave, Mosegård, Nørregård, Østergård, Vestergård, Fjordgård, Toftegård, Mellegård, Smedegård, Møllegård og Gisholm, der blev kaldt således i 1918 efter arealet Gisholm nord for Mosegård. Men gården hed fra gammel tid Steergård og lå lige syd for "Steer", som er den toft, der går nordpå ved vestsiden af Rankvejen til Lyngbroeng.

Det vrimler med bakker i Vust sogn. En stor part af bakkerne er siden 1906 dækket af statens plantage, før den tid var de i privat eje, og flere blev dyrket. Fra området øst for Troldsting kan nævnes: "Stolbak", "Jordfaldsbak", "Knoldtag", "Halvsand", "Mannebak", "Kjålbak", "Knapmagerhøj", "Harkensbak", "Jørgen Havensbak", "Gajsebak", "Rørhulbak", "Ilderbak", "Ragebak", "Rallebak", "Hvidebak", "Øster Storbak", "Korbenshøj", "Horsbjerg", "Stuen", "Valbjerg Sande" og "Bremsbak", hvor heste og kreaturer søgte op, når bremserne var efter dem. Endvidere kan der fra Blegstedegnen nævnes "Vrånbak", "Møngsten" (Møddingsten), "Kirkebak" og "Hykkit Sande", hvor der kunne slås hø. Og i Holme findes "Trindbolm Banke".

Før plantningen var der en vældig udsigt fra de mange bakker. På Troldsting kunne man således i sin tid tælle 17 kirker.

Af sige eller sletter kan nævnes Bolbjerg Sig, Valbjerg Rende, Buløs Hul, Hulvejen, Mærskén, Tranebær Sig, Omflydt Land, Drøvten, Hugormkær, Gråkær Hale, Bredkær og Stråkær.

Der er også et par søer: Sekkelund Sø og Madsskellumskær Dam i Barkær. Ligeså er der et par vandløb: Åen forbi M. Baks Vestergaard hedder "Stranden", et andet snoende vandløb kaldes "Ålepyt", og vandløbet fra Sekkelund Sø mod Lundfjord hedder "Sigenså".

Ved Sylt ligger en ø, der er kaldt Mølleøen, senere, da hættemåger tog den i besiddelse, kaldtes den Mågeøen. Her var der en mølle, der pumpede vandet ud i kanalen, der fra fjorden gik til Mølbæk. De folk, der boede på øen, passede møllen. De sejlede til land, hver gang de skulle hente mælk, eller når de manglede varer fra butikken. Langs kanalen var der en sanddæmning, hvorpå der kunne bjærges hø. Fra Sylt og over til Kærup Holme var der udtørret, og der var plantet græs. Men ved det store dæmningsbrud 1874 blev græsarealet oversvømmet, og vandet gik helt ind til haverne i Sylt og ind i laderne i Holme.

Flere steder i kommunen var der "fælle" (fællig), hvor man frit kunne hente materiale til eget forbrug. I Ellidsbøl kunne man hente rødder, og i Sylt kunne der fås blåler; man lavede deraf sten, som især anvendtes til vægge ved skillerum, ligesom man også brugte ler at mure med. Rør

bjærgedes efter kornhøst til foderbrug og skares i hakkelse til heste og kreaturer. Noget af rørene brugtes til tag og høstedes om vinteren på is, når bladene var borte. I nyere tid blev en del rør benyttet til loft og vægge og sendtes til en rørvævsfabrik i Løgstør.

Det største fælle var det ca. 600 tdr. land store lyng- og klitareal ud mod havsiden. Før plantningen blev folk budet til at gå i klitten og skære de største brinker ned, ligesom de skulle rykke klittag op og plante på de steder, hvor sandfoget var værst til at sætte ind. Ved en sådan lejlighed tog deltagerne ind på Knapmagergård; der kunne købes adskillige ting - også af de varer, der havde den virkning på en og anden, at han døjede med at gå oprejst hjem.

I det store fælle hentede man lyng til brændsel og til kreaturer, når der var lidt af foder. Der var jo vel private områder, hvor der kunne købes et læs lyng; men det kostede jo penge, og det var ikke alle, der var så heldige, at de kunne få Niels Nesager til at læsse lynglæsset, det var han "en knag" til, et læs var jo et læs, og han kunne præstere at lægge det i ét læs, der var almindeligt til syv læs.

Om sommeren kom såvel kreaturer som får ud på de store vidder. Hjorddrengene fra Vust havde mange lange dage herude; der kunne være fåreflokke på 30-40 stykker fra hvert hjem. Nogle måtte blive ude ved fårene, til de lagde sig om aftenen, og så gjaldt det om at komme derud om morgenen, før dyrene nåede hen til kornet. En og anden af dem, hvis hjem var nærmest, tog fårene med om aftenen. Hyrden spejdede så efter, om der var hængt en trøje op på muren derhjemme, det var det længe ventede signal til opbrud.

Ogsaa kreaturer passede hjorddrengene derude; det hed sig, at dyrene var slemme til "at strångle rundt", men nogle hjorddrengene kom alligevel en tur hjem om middagen. En pind fungerede som solur, og når der om aftenen var en håndsbred to gange mellem solen og jorden, måtte der brydes op, så rinkedes tøjrene, og kreaturerne fæstedes ude i lyngen, hvor der ingen sandtidsere var, de kunne snøres fast ved. Så gik det hjemad i susende fart, den vej, der på henturen krævede mindst to timer, klaredes om aftenen på en halv snes minutter.

Hjorddrengene kunne godt have muntre oplevelser ude i klitstrækningerne nær ved Valbjerg. De blev så fortrolige med hver tue, hver lavning og brink, og hver plet havde sit navn. Der var "Øster og Vester Stenbjerg", der var adskilt ved "Sånen". Så var der "Stenbjergul", i det lave dér holdt hugormene til i snesevis, og for at en dreng kunne vove sig derhen, måtte han først smide en plejlsagvol hen mod dyrene, så forsvandt de i jorden. En adspredelse var det, når der kom lyngslåere derude ved havet. To karle og to piger kom engang til Valbjerg i den anledning; de havde et stort tæppe med, og det hittede karlene på at svøbe de to piger ind i, så der var en stor bylt med hoved og fødder ved hver ende; de lod dem trimle således ned ad Valbjerg.

"Nordenvind og søndensol det er hyrdens lyw" (lyst), sagde man i sognet. Det gik bedst i godtvejr. Så hændte det, at store bror løb fra en mindre purk, der råbte: "Bi mæ! bi mæ!" - "Bi! bi! - bi vil stik!" lød svaret, og så gik turen i det varme vejr ned til Valbjerg Rende, der var det altid så pynteligt med blomster: djævelsbid og ranunkel, der var også de mere sjældne: smalbladet klokke og klokkeensian, og her kunne der altid fås en slurk vand fra den lille bæk, der forsvandt i jorden henne i Bodilshul.

Det vidtstrakte Vust sogn (3010 ha) har gennem tiderne været tyndt befolket. I 1801 var indbyggerantallet 260, 1901 var der 326 indbyggere, der boede i 67 gårde og huse, og ved folketællingen 1955 var folketallet på 280 indbyggere. At folketallet er blevet mindre nu, skyldes her som andre steder vandringen fra land til by og de moderne maskiner, der har overflødiggjort større folkehold på landejendommene.

Det har heddet sig, at vustboerne var særlig velhavende: Gud fri os fra et år, de ikke tjener penge der! Vustboerne har pengene, hedder det, thorupboerne bar stadsen, og klimboerne har de mange fattige! I en lang årrække var Vust kommunes skatteprocent ikke over 3,1%, og i længst forsvunden tid skal forholdene et år have været således i kommunen, at en mand var inde på, da avlen var slået fejl: "I år er det ikj mæ, der skal å med penge, da skal a minte ha'!" Når det gik så nogenlunde godt økonomisk, har man villet påstå, at det var en stor fordel at bo i passende afstand fra såvel Thisted som Fjerritslev, man holdt pengene inde, og derhjemme passede man på, at intet gik til spilde. Det hed sig, at "når en u.stbo tænd si pib i vejster end o byen, så brugt de den samm swavlstik te å tænd dje piber ved, hiele vejen, li. te øster end o byen".

I Vust har befolkningen gennem flere slægtled været under påvirkning af en rig åndelig vækkelse. Midt i det 18. århundrede var der en stærk pietistisk bevægelse, og da pastor P. Rønne i 1867 afløste den rationalistiske pastor Kofoed som sognepræst i Thorup, Klim og Vust, førte hans lyse og varme forkyndelse til, at der opblomstrede et rigt folkeligt og kristeligt åndsliv. Det gav anledning til, at man i Vust i 1869 begyndte en friskole i N. Thorhauges sovekammer. Der begyndtes med 13 elever; og skolen har nu stor tilslutning, idet der i flere år ikke har været nogen kommuneskole i sognet.

I en bog "Tre gennembrudsmænd", der udkom 1905, fortælles om Thomas Nielsen fra Vust, der var lærer i Tømmerby og siden i Vangen ved Frederikshavn, hvor han var med i en rig åndelig bevægelse. Han har skrevet flere digte fra Vust, bl.a. et digt om hjemmet "Svanborg", hvori det hedder i et vers:

Det lille hus er ikke mer,
hvor jeg fik lært at stave,
lavt var dets tag, dets væg var ler,
og der var ingen have.
Lyngblomsten smykkede hver plet,
gav simpel kost til fåret,
mens bien fløj derfra så let
med honningmad om låret.

Vust fik sin kirke i den romanske tid o. 1100-1250. I modsætning til det mest almindelige, at tårnets og kirkeskibets gavle vender i vest-øst, vender Vust kirketårns gavle i nord-syd, modsat kirkeskibets gavle. Dette har givet anledning til sagnet om, at kæmpen, der byggede Vust kirke, også byggede Tømmerby kirke. Da han var færdig, så han over til Vust kirke og opdagede da, at tårnet vendte avet på den. Så blev han så vred og tog en ualmindelig stor sten og kylede den over fjorden for at slå tårnet ned, men han ramte ikke. Stenen faldt ned "et stød" derfra, og man kan se mærker af hans fingre i stenen endnu. Når tårnets tag vender modsat kirketaget, siges der i Han herred, at kirken ligger til grænse - måske er der

tænkt på, at der ikke er så langt til Hannæs. I Østerild vender tårntaget ligeledes modsat kirketaget, dér er jo heller ikke langt til grænsen mellem Thy og Hannæs.

Til det, der går sagn om, hører også, at det var ved den smalle landtange mellem fjorden ved Vust og havet nær Bolbjerg, at Harald Hårderåde fra Norge slæbte skibene over land og sejlede bort, da Svend Estridsen kom sejlede østfra i Limfjorden og ville fange ham.

Det var også i Vust, der var en kong Barre. Han boede på det højtliggende Barre og sejlede ud på røvertog. Når han kom hjem, sejlede han hen for at lande øst for Bolbjerg og Valbjerg; dér var læ og god lejlighed til at komme i land med ladningen. Det hedder sig, at der har stået en kamp på Barre mellem kong Barre og en anden konge. Barre dræbtes på stedet og begravedes i "kong Barres grav", hvori der foruden kongen ligger mange guld- og sølvsager, blandt andet også kongens krone. Seks lig er gravet op på stedet, men er lagt ned igen; der nede under ligger så kongen. Kong Barres grav vistest ved en vældig langdysse; men stenene derfra blev brugt til jernbanebroen vest for Vust et par år efter århundredskiftet.

Et vandresagn er også kommet til Vust og fortæller måske om noget tragisk, der har sin oprindelse fra en mørk fortid: Da pesten rasede i Vust, troede folk, at der skulle gå en hævn over sognet, og så søgte man råd herfor. Svaret lød, at sygdommen kunne ikke stilles, uden at et barn blev begravet levende. Så skulle der have været kastet lod om, hvem der skulle levere barnet. Men så underkøbte de et fattigt barn til det. Det blev sat ned i graven med en mellemmad i hånden, og så begyndte de at kaste jord på det. Så sagde barnet: "I kaster snavs på mit smørrebrød!" Det var det sidste, de hørte fra det. Sagnet er fortalt til Evald Tang Kristensen af den gamle Ane Bolette fra Imer i Klim.

Samme kvinde har fortalt: I Jens Andersens gård i Vust var der et hul i et sengekammer, som aldrig kunne blive fyldt. De kom deres fejelse ned i det hul al den tid, Ane Bolette kunne huske. Der var blevet én nedmanet i hullet.

Fra Madsskellumskær Dam i Barkjær fortælles der, at nogle kunne træffe at se tre skikkelser sidde om aftenen på den nordre side af dammen. Man sagde, det var en kræmmer, der sad imellem to karle, som havde undlivet ham der på den plads.

Således er der mangfoldige steder i Vust, hvortil der knytter sig sagn. Og vest for Vust ligger Amkjær Eng. Den har navn efter "Kong Amkjær", som skal ligge begravet i Amkjær Høj nær ved Horsbjerg. Højen ansås da også for fredhellig og måtte ikke udgraves.

Troldsting, hvis østlige del ligger i Vust sogn, er et bakket og sandet terræn med flere store sten, og det er sikkert stedets natur, der har givet anledning til navnet, et sted, hvor troldene holdt ting; for menneskers tingsted var på en mere centralt beliggende plads. Men en fra egnen har fortalt et sagn om Troldsting og den store sten "Larses Muldkar": "Når man i gamle dage skødede ejendom til én, tog man en håndfuld muld og kastede i skødet på den, som købte den. På Troldsting i Vust har der været tingsted, og stenen har været benyttet til mulden, som anvendtes ved sådanne lejligheder".

Disse sagn kan give et lille indblik i, hvad der i Vust sogn er blevet fortalt fra slægt til slægt, og hvad man har drøftet, når man i de lange vinteraftener søgte sammen i hjemmene.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1963, side 199-208).